

1 וכן סנדל של עיר הנדחת – שהודחו אנשיה לעבודה זרה, וכן סנדל
2 של וכן העשוי ללבדו, כלומר העשוי לתכריכי מיתה, בכל אלה
3 לא תחלוץ, ואם חלצה חליצתה פסולה.
4 מקשה הגמרא: אמר ליה רבינא לרב אשי, מאי שנא – מה שונה
5 סנדל של וכן העשוי ללבדו שפסול לחליצה משום דלאו להילוכא
6 עבדי – שאינו עשוי להילוך, הלא סנדל דבי דינא – של בית דין
7 המיוחד לחליצה נמי לאו להילוכא עבדי – גם הוא אינו עשוי
8 להילוך, וחולצים בו. מתרצת הגמרא: אמר ליה רב אשי, אלו מסגי
9 ביה שלוחא דבי דינא – אילו היה הולך בו שליח בית הדין, מי קפיד
10 עליה דדינא – וכי הדיינים היו מקפידים עליו, וכיון שלא היו
11 מקפידים הרי זה נחשב 'נעל'. אבל במנעל העשוי לתכריכין
12 מקפידים עליו שלא ללכת בו, וכיון שאינו עומד להליכה כלל אינו
13 נחשב 'נעל'.

משנה

14 המשנה מביאה מחלוקת תנאים בדין חליצה: יבמה שחלצה בלילה,
15 חליצתה כשרה. ורבי אלעזר פוסל חליצה זו. כמו כן נחלקו תנאים
16 אלו בדין נוסף: חלצה היבמה את נעל היבם בשמאל – שעל רגלו
17 השמאלית, חליצתה פסולה. ורבי אלעזר מכשיר חליצה זו. ובגמרא
18 יתבאר טעמי מחלוקת אלו.

גמרא

20 הגמרא מבררת את טעם המחלוקת בדין חליצה בלילה. שואלת
21 הגמרא: לימא ביהא קמיפלגי – האם נאמר שבכך נחלקו, דמר ורבי
22 אלעזר? קבר, מקשינן ריבם לנגעים – מקשים דיני ממון שבין אדם
23 לחבירו לנגעי הצרעת, שכן נאמר בכהנים (דברים כא ה) וְעַל פִּיהֶם
24 יִהְיֶה כָּל רֵיב וְכָל נִגַע, הרי שהקיש הכתוב דיני ממונות לראיית
25 נגעים, וכשם שאין כהן רואה את הנגע אלא ביום, כמו כן אין דינים
26 דיני ממונות אלא ביום. ואף חליצה יש בה דיני ממונות, שכן על
27 ידה גובה החלוצה את כתובתה, ולכך חליצה פסולה בלילה. ופר
28 –(תנא קמא) קבר, לא מקשינן ריבם לנגעים, ודיני ממונות כשרים
29 גם בלילה, ועל כן אם חלצה בלילה חליצתה כשירה.
30 דוחה הגמרא: לא בכך נחלקו, אלא דבולי עלמא מודים דלא
31 מקשינן ריבם לנגעים, משום דאי מקשינן אותם לנגעים אפילו אמר
32 דין של ממון בלילה נמי לא יהיה כשר, והרי שנינו במשנה
33 בסנהדרין (בבא), שבממון רק תחילת הדין צריכה להיות ביום, אבל
34 גמר דין בלילה כשר. וקמא בחליצה ביהא קמיפלגי – בכך נחלקו,
35 מר ורבי אלעזר? קבר, חליצה כותבת דין דמא, משום שעל ידה
36 היא מתחילה לתבוע את כתובתה, ועל כן היא פסולה בלילה. ופר
37 –(תנא קמא) קבר, חליצה כגמר דין דמא, משום שעל ידי החליצה
38 כבר נחשבת הכתובה לגבויה, ועל כן היא כשרה בלילה.

39 הגמרא מביאה מעשה בענין זה: רבה בר רבא נשויא קמיספא עבד
40 עובדא – עשה מעשה בחליצה שנעשתה לפניו, והתיר לעשותה
41 במוק – סנדל העשוי מלבד קשה ולא מעור, והיתה חליצה זו
42 ביחוד – בפני רבה בר רבא חליצה זו פסולה. אמר
43 עליו שמואל בלשון גנאי, ביה רב גוביה דעבדי ביחודא – כמה
44 רב כוחו של רבה בר רבא חליצה כשירה מעשה כשיטת יחיד, ולא כפי
45 שהיה ראוי לו לנהוג ולעשות כשיטת רבים. שואלת הגמרא: מאי
46 קשיא – מה היה קשה בעיני שמואל במעשה החליצה שעשה רבה
47 בר רבא, אי משום שהכשיר חליצה במוק, הלא הבריייתא לעיל
48 (בבא) שמכשירה חליצה זו בתנאי תנאי נשנתה בסתם, ואינה שיטת
49 יחיד. ואי היה קשה בעיניו שנעשתה חליצה זו בלילה, הלא שיטת
50 תנא קמא במשנתו המכשיר חליצה בלילה בתנאי תנאי –
51 נשנתה בסתם, ואינה שיטת יחיד. משיבה הגמרא: אלא מה שעשה
52 רבה בר רבא את החליצה כשהוא יחיד קא קשיא ליה לשמואל,
53 היכי עבדי חליצה ביחוד, דייחודא קתני לה – שהרי רב בשיטת
54 יחיד של רבי עקיבא שנינו בה שהיא כשרה. דתנן במשנה להלן
55 (ע"ב), חלצה בפני שנים או בפני שלשה דיינים, ונמצא אחד מהן קרוב

ליבם או ליבמה, או שהוא פסול לדון, חליצתה פסולה, מפני
שחליצה צריכה בית דין, ואין בית דין אלא בשלושה דיינים
כשרים. ורבי שמעון ורבי יוחנן הסנהדרין מכשירים חליצה זו,
וסוברים שחליצה אף שלא בפני בית דין כשרה. ומעשה באחד
שחלץ בינו לבניה –(לבינא יבמתו) בבית האסורים, ונא מעשה זה
לפני רבי עקיבא, והכשיר חליצה זו. כדברי רבי שמעון ורבי יוחנן
הסנהדרין. ואמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן, אין חלצה
באותו הווי – כרבי שמעון ורבי יוחנן הסנהדרין הסוברים שבית דין
אינו מעכב בחליצה. ומשום כן הקפיד שמואל על רבה בר רבא
שעשה מעשה חליצה כשהוא יחיד.
הגמרא מפרשת את דברי שמואל באופן אחר: ואיכתיא אימא,
שמואל הקפיד על כל הקולות שהקל רבה בר רבא חליצה זו
שהיתה בלילה ובמקום וביחודי, משום דפולחן נמי יחידא קתני להו
– שכולן הן כשיטת יחיד. דתנאי, אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי, אי
ראיתי את רבי ישמעאל בן אלישע שחלץ במוק, וביחודי, וכלילה.
ורק לשיטתו מותר לעשות כן לכתחילה, ומה ששינו במשנתו
שחליצה בלילה כשרה, וכן מה ששינו בבריייתא שחליצה במוק
כשרה, וכן מה שהכשיר רבי עקיבא חליצה ביחודי, אינו אלא
ביעבד ולא לכתחילה.
שנינו במשנתו: חלצה את הנעל שבשמאל, חליצתה פסולה בו,
ורבי אלעזר מכשיר. שואלת הגמרא: מאי טעמא דרבנן הפוסלים
חליצה בשמאל. משיבה הגמרא: אמר עולא, ילפינן –(אנו למדין)
דין זה בגזירה שוה רגל' רגל' מפיצרע, שכן נאמר במצורע (ויקרא
יד כה) וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּם הָאֵשִׁים וַתֵּן וְגו' וְעַל בָּהֶן רָגְלוֹ הִימָנִית, וכן
נאמר בחליצה (דברים כה ט) וְחִלְצָה נְעֻלָּו מֵעַל רַגְלוֹ, מה לחלץ
במצורע מתן הדם הוא ברגל דמין, אף כאן החליצה היא בנעל
שעל רגל דמין.
מקשה הגמרא: ורבי אלעזר המכשיר חליצה בשמאל, וכי לא יליף
בגזירה שוה רגל' רגל' מפיצרע, ודתנאי, רבי אלעזר אומר, מנין
לרציעה של עבד עברי שהיא דווקא באוון הימנית, שנאמר כאן
ברציעה 'אוון' (שמות כא א) וְרָצַע אֹרְזוֹ אֶת אֹזְנוֹ בַּפִּי צֶעַ, וכן נאמר
בה (דברים טו י) וְנִתְּתָהּ בְּאֶזְנוֹ וּבִדְלָתָהּ, ונאמר לחלץ (ויקרא יד כה) במתן
דמים של מצורע, ונתן על תנודת אוון המטהר הימנית. מה לחלץ
ימין, אף כאן ברציעה היא נעשית דווקא באוון ימין. ואם כן קשה,
הלא כשם שהוא דורש 'אוון' 'אוון' בגזירה שוה, כך יש לו לדורש
'רגל' 'רגל' בגזירה שוה, ומדוע הכשיר חליצה בשמאל. מתרצת
הגמרא: אמר רב יוסף, אמר רבי יוחנן, מוחלפת השיטה
של התנאים במשנתו. שרבי אלעזר הוא הפוסל חליצה בשמאל,
ודורש בגזירה שוה ממצורע שאף רגל האמורה בחליצה היא של
ימין, כשם שדרש גזירה שוה ממצורע לענין רציעה באוון ימין.
ותנא קמא הוא המכשיר שמאל בין בחליצה ובין ברציעה, ואינו
דורש גזירה שוה זו. הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רבא אמר, לעולם
לא תפסוק –(תהפוך) את שיטות התנאים במשנתו, אלא רבי
אלעזר הוא המכשיר חליצה בשמאל. ודווקא לענין רציעה דרש
גזירה שוה ממצורע, משום ש'אוון' 'אוון' מופני – שתיבת 'אוון'
מיותרת בשני המקומות, בין ברציעה ובין במצורע. שכן לאחר
שנכתבה 'אוון' במתן דמים של מצורע עשיר, חזרה ונכתבה
במצורע עני. וכן לאחר שכבר נכתבה 'אוון' ברציעה בפרשת
משפטים, חזרה ונכתבה פעם נוספת בפרשת ראה. אבל רגל' רגל'
לא מופני – אינה מיותרת בשני המקומות, אלא רק במצורע עני
ולא בחליצה. מקשה הגמרא: וכי משום ש'רגל' האמורה בחליצה
לא מופני –(אינה מיותרת) אין רבי אלעזר דורשה בגזירה שוה,
הלא לשיטתו דורשים גזירה שוה גם כשהיתור הוא רק מצד אחד,
כל זמן שאין עליה פירכא מסבא, ובלמוד ממצורע לחליצה מאי
פירכא איכא – איזו פירכא ישנה עליו. מתרצת הגמרא: איכא
למפיקה על לימוד זה, מה למצורע שכן טעון טבילת הדם והזאתו
בעין אור ואזוב ושני תולעים, ושמא דווקא בו הקפידה התורה על
רגל ימין, מה שאין כן בחליצה. וגזירה שוה שיש עליה פירכא אין
דורשים אותה אלא אם כן היא מופנית משני הצדדים.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שישי עמ' א

משנה

- 1
- 2 נאמר בפרשת חליצה (דברים כה ה-) שהיבמה צריכה לחלוץ את
- 3 מנעל היבם מעל רגלו, ולירוק בפניו, וכן קוראת מהפסוקים
- 4 שבפרשת החליצה. ודנה המשנה שלפנינו, אלו מעשים מעכבים
- 5 את היתר היבמה לשוק.
- 6 אם חֲלָצָה היבמה את המנעל מרגל היבם, וְכֵן רָקְקָה בפניו, אָבֵל
- 7 לֹא קָרְאָה את פסוקי החליצה, בדיעבד חֲלִיצָתָה פְּשָׁרָה, ואין

- 8 הקריאה מעכבת את החליצה. ואולם אם קָרְאָה את פסוקי
- 9 החליצה וְרָקְקָה בפני היבם, אָבֵל לֹא חֲלָצָה את המנעל מרגלו,
- 10 חֲלִיצָתָה פְּסוּלָה, מפני שעיקר החליצה היא בחליצת המנעל. ואם
- 11 חֲלָצָה את מנעלו, וְכֵן קָרְאָה את פסוקי החליצה, אָבֵל לֹא רָקְקָה,
- 12 נחלקו תנאים בדין חליצה זו. רַבִּי אֶלְעָזָר אומר, חֲלִיצָתָה פְּסוּלָה,
- 13 משום שהרקיקה מעכבת את החליצה. וְרַבִּי עֲקִיבָא אומר, חֲלִיצָתָה
- 14 פְּשָׁרָה, ואין היריקה מעכבת את החליצה.

מעכבת, הוא כסברת רבי יודא. דאמר רבי יודא בדין בלילת שמן
במנחות, כל הראוי לבלילה אין בילה מעכבת בו – כל מנחה שאפשר
לבוללה בשמן אין הבלילה מעכבת בה, ואף אם נתן עליה שמן
בלא לבוללה עמו כשירה. ואולם כל שאין ראוי לבלילה בילה
מעכבת בו – אם אין אפשרות לקיים בה מצות בלילה הרי היא
פטולה. וכמו כן בחליצה, אף שאין הקריאה מעכבת בה, מכל
מקום צריך שתהיה ראויה לקריאה, ואם היבם או היבמה חרשים
או אלמים ואינם בני קריאה חליצתם פטולה.
הגמרא דנה בדין יבמה שרקקה ולא חליצה: שאלו ליה מארץ
ישראל לאבנה דשמואל, ויבמה שרקקה בבית דין בפני היבם ולא
חליצה את מנעלו, תחלוץ. מדייקת הגמרא: מכך שהצריכה דווקא
לחלוץ, מכלל דאפסלא לה מלהתייבם לאחין מחמת הרקיקה, ואף
שבודאי אינה מתירה אותה להינשא לשוק, מכל מקום די בה כדי
לאסרה ביבום כדן חלוצה.
הגמרא מבררת בשיטת איזה תנא נאמר דין זה: מני, אילימא
שרקיקה פוסלת מיבום לשיטת רבי עקיבא במשנתנו שרקיקה אינה
מעכבת, ואם חליצה ולא ירקה חליצתה כשרה, לא יתכן לומר כן.
שהרי השתא, ומה במקום שחליצה ויש מצוה של ריקה, דאקא
למימר – שיש מקום לומר שחרקיקה תעכב, מיד דהנהו – כמו
שמצינו] אאמוראים של קרבנות, דבי ליתנהו – [כשאינם] לפנינו
כגון שנאבדו או שנטמאו ואינם ראויים להקריבה לא מעכב – אין
הקטרתם מעכבת את אכילת בשר הקרבן, ואולם כי איתנהו
ו-כשישנם] לפנינו מעכב את אכילת הבשר עד שיוקטרו על
המוצה, וכמו כן לגבי ריקה היה מקום לומר שכל זמן שאפשר
לעשוה תעכב את החליצה, ואף על פי כן אמר רבי עקיבא
שרקיקה לא מעכבא, אם כן איך יתכן לומר שעל ידי הרקיקה
בלבד מאחין אפסלא – תפסל לאחים מיבום. הלא אם אינה
חשובה לעכב במקום שיש בה מצוה, כל שכן שאינה חשובה
לאסור את היבמה ליבום ללא חליצה. ממשכה הגמרא ושואלת:
ואלא מה תאמר, שרקיקה פוסלת מיבום לשיטת רבי אלעזר הסובר
שרקיקה מעכבת, והא לשיטתו חליצה וריקקה שני דברים המתירין
גינה, שכן שתיהן מעכבות את היתר היבמה לשוק, וכל שני דברים
המתירין יחד אין מעלין – ומועילין] כלום זה בלא זה, כפי שיואב
בסמוך בשיטת תנא אחד. ואם כן אף ריקקה לבדה בלא חליצה
אינה כלום, שכן כל אחת מהן בפני עצמה אינה מתירה את
היבמה, ואם כן אין לה לריקקה לפסול מיבום.
מסיקה הגמרא: אלא מה שאמרו שרקיקה פוסלת הוא בשיטת רבי,
הסובר ששני דברים המתירים יחד מועיל כל אחד מהם בפני עצמו
במקצת. שכן מצינו במנחת שתי הלחם הבאה בחג השבועות,
שמביאים יחד עמה שני כבשים לשלמים, והקרבן הכבשים
מקדשת את הלחם בקדושת הגוף של מנחות, ומתירתו באכילה.
ונחלקו תנאים בדין זה. דתניא, כבשי עצרת אין מקדשין הלחם
בקדושת הגוף אלא בשחיטתו בלבד. ביצר, שחשן לכבשים לשמן
ו-לשם שלמים] וזו דין לשמן, קדש הלחם בקדושת הגוף וניתר
באכילה. אבל אם שחט את הכבשים שלא לשמן וזרק את דמם
לשמן, לא קדש הלחם בקדושת הגוף, שכן לא עלו הכבשים לשם
חובת כבשי עצרת. ואם שחטן לשמן וזרק דמן שלא לשמן, הלחם
קדוש בקדושת הגוף, ואפילו שאינו קדוש להיות מותר באכילה.
דברי רבי. רבי אלעזר דרבי שמעון אומר, לעולם הלחם אינו קדוש
בקדושת הגוף עד שישחוטו לשמן ויזרוק דמן לשמן. הרי שלדעת
רבי, כל שני דברים המתירים יחד, כגון שחיטת הכבשים וזריקת
דמם, אף כל אחד מהם בפני עצמו מועיל במקצת, ואפילו שאין די
בשחיטה לבדה כדי להתיר את הלחם, מכל מקום היא מקדשת
אותו בקדושת הגוף. והוא הדין ביבמה, ששני דברים מתירים
אותה לשוק, חליצה וריקקה, אף שאין די בכל אחד מהם בפני
עצמו כדי להתירה, מכל מקום הוא פוסל אותה מיבום.
מפירוש זה עולה, שרק לשיטת רבי אלעזר הסובר שרקיקה
מעכבת בהיתר היבמה הרי היא לבדה פוסלת אותה מיבום, אבל
לשיטת רבי עקיבא הסובר שאינה מעכבת אף אין בכוחה לפסול
מיבום. ולפי זה מקשה הגמרא: ומי אמר רבי עקיבא שרקיקה לבדה
לא פסלה מיבום, והתניא, חליצה ולא

אמר ליה רבי אלעזר רבי עקיבא, הרי נאמר בפרשת חליצה (דברים
כה ט) 'כִּבְהָ יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וּמִלִּשׁוֹן 'כְּכֹה'
משמע עיכוב, שדווקא באופן זה חל המעשה. ומכך שנטמכה
תיבת 'ככה' ליעשה' יש ללמוד שכל דבר שהוא מעשה מעכב
בחליצה ואינה חלה בלעדיו, ואם כן גם ריקקה שהיא מעשה יש
לה לעכב. אמר לו רבי עקיבא, וכי משם ראיה היא שרקיקה
מעכבת, הלא נאמר 'כִּבְהָ יַעֲשֶׂה לְאִישׁ', ומשמע דווקא כל דבר
שהוא מעשה בגוף האיש מעכב, והיא חליצת המנעל מעל רגלו.
אבל ריקקה שאינה מעשה בגוף האיש, שהרי אינה יורקת על פניו
ממש אלא על הרקע כנגד פניו, אינה מעכבת.
החרש שנהלץ – שחליצה לו יבמתו, וכן החרשת שנהלצה, וכן
החולצת ליבם קמן שעדיין לא מלאו לו י"ג שנים ויום אחד, בכל
אופנים אלו חליצתה פטולה. ואם היא חרשת תחלוץ צרתה, ואם
אין לה צרה אין לה תקנה אלא ביבום. ובגמרא יבואר טעם פסולן
של כל חליצות אלו.
יבמה קמן שעדיין לא מלאו לה י"ב שנים ויום אחד, שנהלצה
ליבם גדול, אינה ניתרת בחליצה זו להינשא לשוק, אלא תחלוץ
לו שוב משתגדל. ואם לא חליצה שוב לאחר שהגדילה, חליצתה
שחליצה בקטנותה פטולה אף בדיעבד.
החליצה צריכה להיעשות בפני בית דין של שלשה דיינים כשרים,
כמבואר במשנה לעיל (קא). ואם חליצה בפני שנים כשרים, או
חליצה בפני שלשה דיינים ונמצא אחד מהן קרוב ליבם או ליבמה,
או שהוא פסול מלדון, חליצתה פטולה. רבי שמעון ורבי יוחנן
הפגדלי מבשרין חליצה זו, וסוברים שחליצה אינה צריכה בית
דין. ומעשה באחד שנהלץ בינו לביןה בבית האסורים שלא בפני
שלשה דיינים, וקא מעשה זה לפני רבי עקיבא, והכשיר את
החליצה, בדברי רבי שמעון ורבי יוחנן הסגדלי.

נמרא

שנינו במשנה להלן (קא), שקודם החליצה אומרת היבמה 'מאן יבמי
להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי', והיבם עונה 'לא חפצתי
לקחתה', ואחר כך היא חוזרת ואומרת 'ככה יעשה לאיש אשר לא
יבנה את בית אחיו'. ובית דין מקריאים להם פסוקים אלו והם
עונים אתריהם. הגמרא דנה בחליצת אלם ואלמת שאינם יכולים
לומר פסוקים אלה: אמר רבא, השתא דאמרת במשנתנו שקריאה
של פסוקים אלו לא מעכבא את החליצה, לפיכך אלם ואלמת
שנהלצו, אף שאינם בני קריאה חליצתן כשרה. מקשה הגמרא על
דברי רבא מהמשך משנתנו: תנן, חרש שנהלץ והחרשת שנהלצה
והחולצת מן הקמן, חליצתה פטולה. מאי נמצא פטולה, וכי לאו
משום דלא בני קרייה גינהו – שחרש וחרשת שאינם שומעים ואינם
מדברים אינם יכולים לקרוא את פסוקי החליצה, ואם כן מטעם זה
יש לפסול אף חליצת אלם ואלמת שאינם בני קריאה. מרצת
הגמרא: לא משום כן חליצת חרש וחרשת פטולה, אלא משום
דלא בני דעה גינהו, ושנינו בברייתא לעיל (קב) שצריכים החולץ
והחולצת לכוין לשם חליצה, וכל שאין להם דעת לכוין כן,
חליצתם פטולה. מקשה הגמרא: אי הכי אלם ואלמת נמי אינם בני
דעה, ואיך הכשיר רבא את חליצתם. מרצת הגמרא: אמר רבא,
אלם ואלמת בני דעה גינהו ויכולים לכוין לשם חליצה, ופומיהו
הוא דבאב להו – ומה שאינם מדברים אינו אלא משום שפיהם
כאוב וחולה, ועל כן חליצתם כשרה.
הגמרא דוחה את דברי רבא: והא אמרי דבי רבי ינאי, חליצת חרש
וחרשת פטולה לפי שחרש אינו בכלל יעמוד ואמר לא חפצתי
לקחתה' (דברים כה ח), וחרשת אינה בכלל יענתה ואמרה ככה
יעשה לאיש' וגו' (שם כה ט). הרי שחליצתם פטולה משום שאינם
בני קריאה, ואם כן מטעם זה יש לפסול גם חליצת אלם ואלמת.
מכאן קושיא זו הגמרא מביאה את דברי רבא בנוסח אחר: אלא כי
אתמר דרבא אסיפא של משנתנו אתמר. ששנינו בה, 'חרש שנהלץ,
והחרשת שנהלצה, והחולצת מן הקמן, חליצתה פטולה'. ואמר רבא,
השתא דאמרת שקרייה מעכבא, ומטעם זה פסלת חליצת חרש
וחרשת, לפיכך אלם ואלמת שנהלצו חליצתן פטולה, שהרי אף הם
אינם בני קריאה. ומה ששנינו ברישא דמתניתין שקריאה אינה